

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

CONCEPT AND CONTENT OF BUSINESS ACTIVITY AS AN OBJECT OF STATE REGULATION

У статті розкрито поняття "підприємництво" згідно норм чинного законодавства та "державне регулювання підприємницької діяльності" як об'єкту дослідження українських та зарубіжних науковців, а також розкрито зміст підприємництва, в основу якого покладено такі основні атрибути як: самостійність, ініціативність, систематичність діяльності та можливість ризиків. Проаналізовано ряд нормативно-правових актів, які носять регуляторний характер щодо підприємницької діяльності та визначають єдину державну регуляторну політику в сфері підприємництва як діяльність, спрямовану на досягнення оптимального рівня регулювання підприємництва, усунення правових, економічних і адміністративних перешкод у реалізації права на підприємницьку діяльність та зазначено, що в Україні сформована досить стабільна законодавча база, яка є основою державного регулювання підприємництва в Україні та запропоновано вдосконалити її шляхом прийняття ряду системоутворюючих законодавчих актів. Розкрито таку функцію регуляторного впливу як застосування дозвільної системи для окремих видів господарської діяльності, метою створення якої є ефективна системи контролю зі сторони держави за використанням предметів, речовин, матеріалів, здійсненням окремих видів діяльності, виробництв, робіт, які уявляють підвищену суспільну небезпеку. Зазначено, що ліцензування певних видів господарської діяльності є одним із основних засобів державного регулювання у сфері господарювання, що спрямовано на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних та соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Запропоновано розробити систему взаємопов'язаних нормативно-законодавчих актів щодо регулювання окремих видів та форм підприємницької діяльності, зокрема: приватного підприємництва, державного підприємництва, спільного підприємства, корпоративного підприємства, малого і середнього підприємства тощо.

Ключові слова: підприємництво, підприємницька діяльність, державне регулювання,

нормативно-правове регулювання, галузі економіки, суб'єкти підприємництва.

The article reveals the concept of "entrepreneurship" according to the norms of current legislation and "state regulation of entrepreneurial activity" as an object of research by Ukrainian and foreign scientists, and also reveals the content of entrepreneurship, which is based on such basic attributes as: independence, initiative, systematic activity and the possibility of risks. A number of normative legal acts are analyzed, which are regulatory in nature regarding entrepreneurial activity and define a single state regulatory policy in the field of entrepreneurship as an activity aimed at achieving the optimal level of regulation of entrepreneurship, eliminating legal, economic and administrative obstacles to the realization of the right to entrepreneurial activity, and it is noted that that a fairly stable legislative base has been formed in Ukraine, which is the basis of state regulation of entrepreneurship in Ukraine, and it is proposed to improve it by adopting a number of system-forming legislative acts. Such a function of regulatory influence as the application of a permit system for certain types of economic activity has been revealed, the purpose of which is to create an effective system of control by the state over the use of objects, substances, materials, the implementation of certain types of activities, productions, and works that represent an increased public danger. It is noted that the licensing of certain types of economic activity is one of the main means of state regulation in the field of business, which is aimed at ensuring a unified state policy in this field and protecting the economic and social interests of the state, society and individual consumers. It is proposed to develop a system of interconnected regulatory and legislative acts on the regulation of certain types and forms of entrepreneurial activity, in particular: private entrepreneurship, state entrepreneurship, joint entrepreneurship, corporate entrepreneurship, small and medium-sized entrepreneurship.

Key words: entrepreneurship, entrepreneurial activity, state regulation, regulatory and legal regulation, branches of the economy, business entities.

УДК 351.82

DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2022.32.15>

Щебетун І.О.

аспірант,

Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя

Постановка проблеми. Проїшовши досить тривалий шлях до становлення ринкової економіки, Україна створила підґрунтя для становлення та розвитку підприємницької діяльності. Розвиток підприємництва, як невід'ємного елементу сучасної системи господарської діяльності в країні, відповідає проголошеним вищим законодавчим органом держави цілям реформ, запроваджених в Україні, створенню ефективної конкурентної економіки, що забезпечить високий рівень і якість життя населення та функціонуванні світової економічної системи. Теоретичне осмислення та вдосконалення дер-

жавного регулювання підприємницької діяльності в умовах глобальних змін зовнішнього середовища зумовлені перш за все необхідністю визначення оптимального ступеню державного втручання у підприємницьку діяльність з метою забезпечення, з одного боку, ефективного функціонування приватного сектору економіки, а з іншого – створення передумов для збалансованого росту економіки країни в цілому та підвищення рівня добробуту громадян.

Метою статті є розкрити терміни, що характеризують підприємницьку діяльність та систему її державного регулювання, а також

розглянути напрями її вдосконалення шляхом прийняття ряду системоутворюючих законодавчих актів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні пов'язані з удосконаленням державного регулювання цих процесів. Це є основним напрямом наукового пошуку багатьох вітчизняних науковців, серед яких Бакуменко В.Д., Варналій З.С., Дегтяр А.О., Комарницький І.М., Кульгавець Х.Ю., Надолішний П.І., Шабліста Л.М., Хомко Л. В. та ін.. Наявні наукові напрацювання щодо державного регулювання підприємництва стосуються здебільшого огляду та окреслення загальної проблематики розвитку підприємницької діяльності в Україні та за її межами. Вважаємо, що наразі потребують більш детального вивчення методи та засоби державного регулювання підприємницької діяльності, з врахування сучасних реалій, використання яких спроможне активізувати розвиток підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Серед основних напрямів державної економічної політики України є створення умов становлення та розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, які наразі є основним виробником продукції, надають послуги населенню, разом з тим створюють робочі місця. Можна стверджувати, що підприємництво це той "кіт" на якому стоїть і розвивається економіка країни, а відтак не можна заперечувати важливість створення умов зі сторони держави для забезпечення розвитку підприємницької діяльності та для мотивації працювати підприємствам приватного сектору не лише забезпечуючи власний прибуток, а й на благо країни та населення в цілому. Крім того, підприємництво відіграє важливу роль у процесі формування ринкової конкуренції рівноваги цін, забезпеченні зайнятості населення, заповнює ринкові "ніші", неефективні для великих підприємств. Незважаючи на розвиток, боротьбу за конкурентоспроможність, запровадження у свою діяльність інновацій, підприємницька діяльність як і будь-яка сфера потребує державного регулювання.

Згідно норм чинного законодавства до основних ознак підприємництва відносять самостійність і ініціативність господарюючих суб'єктів. Підприємці на власний ризик планують і провадять свою діяльність, враховуючи попит і кон'юктуру ринку, самостійно розпоряджаються прибутками. Водночас самостійність підприємців не є безмежною, підприємництво не може здійснюватися без контролю, регулювання та координуючого

впливу держави. Значення впливу держави на розвиток економіки загалом та підприємництво зокрема визначається ефективністю механізмів, методів та засобів, за допомогою яких вирішуються соціально-економічні та інші завдання, з обов'язковим урахуванням охорони публічних і приватних інтересів. У цьому й полягає головне завдання такого державного регулювання. Основою ефективного державного регулювання підприємницької діяльності є поєднання економічних, правових та управлінських функцій.

Становлення та розвиток підприємництва в Україні починається з 1991 року, з прийняттям Закону України "Про підприємство" (втратив чинність), тобто фактично підприємство, як об'єкт державного регулювання, бере свій початок від народження України як незалежної держави. Зазначений закон визначив підприємство як безпосередню самостійну, систематичну, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством. Наразі основним актом, що регулює підприємницьку діяльність є Господарський кодекс України, який визначає дефініцію поняття "підприємство", як самостійну, ініціативну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [2]. Тобто, у зміст поняття "підприємство" покладено такі основні атрибути як: самостійність, ініціативність, систематичність діяльності та можливість ризиків. Також визначено основну мету підприємницької діяльності - прибутковість, що є важливим, адже наразі серед переліку юридичних осіб значне місце посідають і неприбуткові організації.

Необхідність державного регулювання підприємницької діяльності по-різному обґрунтовується в економічній і юридичній літературі. Зокрема теорія економічної школи Дж. М. Кейнса (кейнсіанство) зводиться до того, що ринкова економіка нездатна до повної самоорганізації і тому потребує суттєвого державного втручання. Дж. М. Кейнс пояснив необхідність державного регулювання економічних процесів, основою яких є ринкові відносини [10].

Наковець Шабліста Л.М. розглядає державне регулювання підприємницької діяльності як систему економічного, соціального, організаційного, правового та політичного

забезпечення державою сприятливого середовища для формування і стійкого розвитку сучасного підприємництва й послаблення негативних тенденцій цього процесу. Держава як регулятор підприємництва повинна створювати режим найбільшого сприяння для використання потенціалу підприємців і здійснювати таку функцію як формування суб'єктів сучасного підприємництва, здатних до інноваційно-ризикованої діяльності в усіх сферах економіки. Цю функцію вона може ефективно виконувати шляхом забезпечення економічної свободи підприємницької діяльності; створення чітких «правил гри» на всьому економічному просторі країни [3].

Необхідність державного регулювання підприємницької діяльності обумовлена перш за все важливістю формування економіки підприємницького типу, відсутністю нормальних макроекономічних умов для бізнесу тощо. Механізм впливу держави на діяльність підприємства включають такі складові: формування нормативно-правового поля; державна підтримка підприємництва; адміністративно-економічне регулювання (податки, нормативи, державні контракти тощо); організаційно-економічна та інформаційна допомога [11]. Серед складових зазначеного механізму впливу можна виділити формування нормативно-правового поля, яке включає закони, формальні і неформальні розпорядження і допоміжні правила, що встановлюються державою, а також недержавними організаціями або організаціями саморегулювання, яким держава делегує регуляторні повноваження.

На сьогодні в Україні сформована досить стійка нормативно-правова основа, яка є основою державного регулювання підприємництва в Україні. Відтак правові основи господарської діяльності (господарювання) визначає Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV, який має на меті забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищення ефективності суспільного виробництва. Крім того, є ряд нормативно-правових актів, які носять регуляторний характер щодо підприємницької діяльності та визначають єдину державну регуляторну політику в сфері підприємництва як діяльність, спрямовану на досягнення оптимального рівня регулювання підприємництва, усунення правових, економічних і адміністративних перешкод у реалізації права на підприємницьку діяльність. Також можемо відмітити Указ Президента України від 15.07.2000 р. № 906/2000 «Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприєм-

ницької діяльності», який закріпив додаткові заходи розвитку бізнесу, спрямовані на зняття перешкод, які перешкождали підприємству, обмеження втручання органів державної влади у підприємницьку діяльність, активізацію діяльності об'єднань підприємців, власників, роботодавців.

Формою державного регулювання підприємницької діяльності в Україні є державна реєстрація, порядок проведення якої визначено Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 15.05.2003 р. № 755-IV [7]. З одного боку, державна реєстрація виступає одним із етапів створення юридичних осіб і закріплення статусу фізичних осіб-підприємців, з іншого – це певна процедура, пов'язана з діяльністю органів державної реєстрації, що здійснюють попередній державний контроль за входженням суб'єктів у господарський обіг.

Держава, як регуляторний орган діяльності підприємств, серед інших функцій застосовує дозвільну систему для окремих видів господарської діяльності, керуючись при цьому Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» № 2806-IV від 6 вересня 2005 року, який характеризує і визначає організаційно-правові основи щодо дозвільної системи у діяльності підприємств та організацій і затверджує порядок діяльності дозвільних органів, які мають право видавати документи дозвільного характеру [8]. Метою функціонування дозвільної системи є створення ефективної системи контролю зі сторони держави за використанням предметів, речовин, матеріалів, здійсненням окремих видів діяльності, виробництв, робіт, які уявляють підвищену суспільну небезпеку. Дозволи є одним із найпоширеніших інструментів регулювання суспільних відносин у сфері державного управління. Вони застосовуються органами виконавчої влади під час установаження державою спеціальних стандартів, умов і вимог здійснення відповідної діяльності або використання ресурсів під контролем держави, які вводяться зазвичай із метою забезпечення безпеки і стабільності економічних та інших соціальних процесів.

Крім того, засобом державного регулювання у сфері господарювання, що спрямовано на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних та соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів є ліцензування певних видів господарської діяльності. Правове регулювання ліцензування підприємницької діяльності здійснюється Законом України від 02.03.2015 р. № 222-VIII «Про ліцензування

видів господарської діяльності» [9], відповідно якого ліцензування визначається як засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів.

Зважаючи, що визначальну роль підприємництва в перспективному розвитку економіки країни, виникає потреба у формуванні та прийнятті системоутворюючого законодавства України, а саме Закону України «Про основи підприємницької діяльності», в якому доцільно дати визначення підприємницької діяльності, розкрити її організаційно-правові форми, критерії для виділення малого, середнього і великого підприємництва, основи державного регулювання та підтримки підприємницької діяльності, механізм реалізації даного закону тощо. Крім того, вважаємо за доцільне розробити систему взаємопов'язаних нормативно-законодавчих актів щодо регулювання окремих видів та форм підприємницької діяльності, зокрема: приватного підприємництва, державного підприємництва, спільного підприємництва, корпоративного підприємництва, малого і середнього підприємництва тощо.

Україна як самостійна, незалежна держава гарантує сьогодні всім підприємцям (незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності) рівні права і створює однакові можливості для функціонування, доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів за умови виконання робіт і поставок для державних потреб. Органи державного управління будують свої відносини з підприємцями, використовуючи: податкову і фінансово-кредитну систему, яка встановлює ставки податків і відсотків за державними кредитами; податкові пільги; ціни та правила ціноутворення; цільові дотації; валютний курс; розміри економічних санкцій; державне майно і систему резервів, ліцензії, концесії, лізинг, соціальні, економічні та інші норми й нормативи; науково-технічні, економічні, соціальні, державні та регіональні програми; договори на виконання робіт і поставок для державних потреб [4].

Держава здійснює регулювання підприємницької діяльності через:

– законодавче забезпечення свободи конкуренції, захист споживачів від проявів недобросовісної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності;

– податкову та фінансово-кредитну політику, включаючи встановлення ставок податків і відсотків за державні кредити, податкові пільги, ціни та правила ціноутворення, валютний курс, розмір економічних санкцій;

– визначення соціальних норм функціонування підприємства, згідно з якими підприємець зобов'язаний забезпечити відповідні умови праці, охорону праці, оплату праці не нижче встановленого мінімального рівня, а також інші соціальні гарантії, включаючи соціальне та медичне страхування і соціальне забезпечення;

– встановлення екологічних норм і нормативів;

– залучення підприємців до виконання різноманітних науково-технічних та економічних регіональних і державних програм;

– укладання договорів на виконання робіт та здійснення послуг для державних потреб [5].

Можна зазначити, що основними засобами регуляторного впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є: державне замовлення; ліцензування, патентування і квотування; сертифікація та стандартизація; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; надання інвестиційних, податкових та інших пільг; надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [1]. Також систему заходів, розроблених державою, що регулюють підприємницьку діяльність можна об'єднати в окремі механізми та методи. До цієї системи входять правовий та фінансовий механізми, механізми стимулювання, підтримки, сприяння, контролю; форми та методи реалізації державного регулювання, державні органи та фонди, які покликані займатися діяльністю суб'єктів підприємництва.

Отже, державне регулювання здійснюється за допомогою системи норм та заходів, що регламентують поведінку суб'єктів підприємницької діяльності, використовуючи як адміністративні методи впливу (закони, укази, накази, постанови, інструкції, положення тощо), так і систему економічних методів та регуляторів (податки, ціни, банківські відсотки, пільги, санкції тощо).

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищевикладене можна зазначити, що державне регулювання підприємницької діяльності є досить складною системою, яка містить складові об'єднані однією метою, а саме, забезпечення оптимального рівня втручання органів державної влади та місцевого самоврядування в діяльність суб'єктів підприємництва, вибір таких методів та інструментів регулювання, які сприяли б як розвитку підприємницьких структур, так і економічному

зростанню в державі. Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва країни є одним із пріоритетних завдань державної політики. Разом з тим потребує вдосконалення нормативно-правова база як основа державного регулювання, шляхом прийняття ряду системоутворюючих законодавчих актів про підприємницьку діяльність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варналій З.С. Законодавче забезпечення розвитку підприємництва в Україні: проблеми та перспективи. *Підприємництво і право*: Зб. наук, праць. К.: Ін-т приват. права і підприємництва АПРН України, 1998. С. 55–58.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Державне регулювання підприємницької діяльності / Л. М. Шаблиста // *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2007. URL : <https://esu.com.ua/article-26155>).

4. Комарницький І.М. Організаційно-економічні механізми розвитку підприємництва. Л., 2000. 226 с.
5. Михальська В.В. Державне регулювання механізму формування освітнього середовища для малого та середнього підприємництва: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Національна академія держ. управління при Президенті України. К., 2007. 20 с.
6. Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності : Указ Президента України від 15.07.2000 р. № 906/2000 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/906/2000#Text>
7. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>
8. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 6 вересня 2005 року № 2806-IV URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text>
9. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
10. Хомко Л. В., Кульгавець Х. Ю. *Правове регулювання підприємницької діяльності: навчальний посібник*. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 424 с.
11. Яковенко Р. В. *Національна економіка : навч. посіб.* Кіровоград : „КОД”, 2010. 548 с.